

Отже, упродовж досліджуваного періоду ВОКМ чимало працював над формуванням етнографічної колекції, утім кількісно довоєнних обсягів так й не досяг, навіть врахувавши передані в художній музей колекції: $1858 + 1744 = 3602$ предмети, а напередодні окупації міста було щонайменше 4250. Заідеологізоване сприйняття етнографічної науки вплинуло на стагнацію профільної збирацької діяльності, на інтерпретацію наявного матеріалу, прикладне його використання для висвітлення таких, наприклад, пропагандистських завдань: успіхи народної творчості та радянського побуту, інтернаціоналізація стосунків між різними етносами та інтернаціоналізм радянського народу. Принцип партійності відбивався в осмисленні колекції, яке змінювалося відповідно до лінії партії. На різних етапах в залежності від ідеологічних завдань предмети інтерпретувалися як зразки народної творчості, твори мистецтва або предмети побуту, допоки не переміг етнографічний підхід. Відзначимо, що у 1920-х рр. в його реалізації панувало систематичне комплектування, а нині переважає тематичне.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бриллине Г. Г. К истории Винницкого областного краеведческого музея : очерки // *Вінниця у спогадах: у 3 т. Вінниця, 2019. Т. 3. С. 7–184.*
2. Буланый І. Т., Явтушенко І. Г. Громадські музеї України. Історія, досвід, проблеми. Київ, 1979.
3. Гудченко З. С. Музеї народної архітектури України. Київ, 1981. 117 с.
4. Скрипник Г. А. Етнографічні музеї України: становлення і розвиток. Київ, 1989. 304 с.
5. Науковий архів Вінницького обласного краєзнавчого музею. Інвентарна книга 1944 г.
6. Народне господарство Української РСР в 1971 році: ювіл. стат. щорічник. Київ, 1972. 547 с.
7. Гальчевська Г. С. Етнографічна колекція Вінницького обласного краєзнавчого музею // *Етнографія Поділля : тези доп. наук. конф. Вінниця, 1992. Ч. 2. С. 34-38*

Ольга Колястрок

ВІЗУАЛЬНІ СТУДІЇ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ-ІСТОРИКІВ

У статті аналізуються можливості сучасних візуальних студій для покращення підготовки вчителів історії. Візуальні і вербальні джерела є важливим засобом формування критичного мислення студентів-істориків. Робота з візуальними джерелами поглиблює знання, сприяє кращому засвоєнню і запам'ятовуванню історичної інформації під час навчання

Ключові слова: візуальні студії, історичні вербальні та візуальні джерела, навчальний процес, студенти, критичне мислення.

VISUAL STUDIES AND IMPROVEMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCES OF HISTORIAN STUDENTS

The article analyzes the possibilities of modern visual studies for improving the training of history teachers. Visual and verbal sources are an important means of forming the critical thinking of historian students. Working with visual sources deepens knowledge, promotes better assimilation and memorization of historical information during education.

Key words: visual studies, historical verbal and visual sources, educational process, students, critical thinking.

До останнього часу використанню візуальних джерел в історичному дослідженні приділялося недостатньо уваги, вітчизняна історіографія тривалий час віддавала перевагу писемним вербальним документам. Попри те, що такі напрямки історичних студій, що ґрунтуються на зображальних засадах, як сфрагістика, нумізматика, геральдика, фалеристика, вексилологія тощо ще в останній третині ХХ ст. набули статусу спеціальних історичних дисциплін, а не допоміжних, їх потенціал тривалий час використовувався як додатковий, ілюстративний, власне, допоміжний.

Втім у час глобалізації та диджиталізації питома вага візуального компоненту стрімко зростає. Масовість зображень у нашому оточенні не лише змагається з вербалікою, а почасти й витісняє її, частково або повністю замінює традиційні текстові наративи, пропонуючи натомість яскраві і виразні (промовисті) образні повідомлення, які легко засвоюються і запам'ятовуються краще та повніше. Масове продукування образів у різних сферах (від промисловості і політики до сфери послуг і дозвілля) призводить до того, що ми дедалі частіше сприймаємо навколишню дійсність через призму образних стереотипів. Через їх повсюдність радикально трансформувалися наші стосунки з навколишнім світом, що дозволило американській дослідниці Сьюзен Зонтаг заявити доволі категорично: «Суспільство стає «сучасним» тоді, коли одним із його головних дій є виробництво та споживання образів» [1, с.187].

Візуальні образи вкрай важливі в дослідницькому арсеналі історика в цілому, і вчителя зокрема. Вони конструюють наше уявлення про минуле та формують наше розуміння світу [2, с.260]. Візуальні джерела є важливим компонентом шкільної історичної освіти, оскільки вони «охоплюють весь спектр наочності на уроках історії: карти, малюнки, графічну статистику (таблиці, схеми, діаграми), твори образотворчого мистецтва (картини, скульптури, архітектурні споруди, меморіальні комплекси), плакати, карикатури, фотографії, відеоджерела (відеофільми, кінофільми, відеосвідчення), презентації, інфографіку, речові пам'ятки. Вони є цілком самостійними

джерелами інформації, легко сприймаються, стимулюють уяву, більше підходять для сприйняття сучасного учня» [3, с.228-229].

Соціальні та гуманітарні науки все частіше почали залучати візуальні дослідження, які спиралися на семіотику, психоаналіз, знайшли відгук у громадському розумінні дійсності та її трактуванні. В Україні історики-дослідники і вчителі-практики при критичному осмисленні радянського минулого поруч із текстовими документами стали активно розглядати як самодостатні візуальні джерела. Більш того, з методичної точки зору посилення уваги вчителів до них розглядається як одна з характерних ознак сучасної школи.

Зростання інтересу гуманітарних наук в останні десятиліття до вивчення візуальної культури отримало назву «візуального повороту» (visual turn). Під поворотом прийнято розуміти радикальну зміну фокусу і призми дослідження. З початком 1970-х рр. цей термін набув визнання і став маркерним.

Серед причин будь-якого «наукового повороту» вирізняють дві групи чинників: науковий поступ і суспільні виклики. Науковою першопричиною повороту є, передусім, накопичення нових знань, які потребують узагальнення та спеціального осмислення. Таке накопичення знання почасти є результатом взаємодії і взаємовпливу суміжних наук, завдяки чому відбувається розширення пізнавального інструментарію, методів і методик дослідження, зіставлення з іншими феноменами. Сучасна дослідниця візуальності Ольга Ковалевська наголошує, що і нині, коли візуальні студії вже посіли свою нішу в системі пізнання дійсності, тривають дискусії щодо визначення змісту напряму, що безпосередньо пов'язано з проблемою формулювання об'єкту цих досліджень. Відбувається виокремлення нових самостійних вузькоспеціалізованих відгалужень (субдисциплін) всередині напряму, зі специфічним об'єктом дослідження. Поруч з візуальною історією діють візуальна соціологія, візуальна антропологія, візуальне народознавство, імажинальна географія, історіофотія, ієротопія тощо. Їх об'єднують джерела, які є візуальними за походженням [5, с.209-210].

Другим невід'ємним фактором є запит суспільства ліберально демократичного змісту. Відтак обов'язковим чинником поворотних змін є поява нової генерації дослідників, які виступають і носієм, і транслятором суспільних запитів. Відповідно вони ставляться до об'єкту дослідження з іншої дистанції, мають іншу оптику минулого і ставлять перед собою інші завдання, що формуються викликами їхньої реальності.

Відправною точкою візуального повороту прийнято вважати колективну роботу «Бачення та візуальність» за редакцією Х. Фостера [4]. Автори книги (серед них – визнані літературні критики, історики мистецтва, культурологи, філософи) запропонували різноманітні підходи до аналізу візуальних джерел, тим самим наголосили на міждисциплінарному статусі візуальних досліджень. Значення

«візуального» для гуманітаристики і освіти набуває нині домінуючого характеру. Йдеться про усвідомлення різниці між «баченням» (фізіологічно-психологічний процес) та «візуальністю» (процес усвідомлення). Під «візуальністю» розуміють найбільш суттєві характеристики видимої реальності, її найрізноманітніші форми, що сприймаються фізичними, інтелектуальними чи технічними «баченнями». Більш того, завдяки диджиталізації замість звичних «статичних образів» учителі і учні мають справу з «інтерактивними образами», що вимагають критичного сприйняття і осмислення.

Візуальна сприйнятливість замінює або доповнює сприйнятливість текстову. Відтак візуальну історію визначають по-різному: то як «історію образів, що базується на семіотичному понятті репрезентації» (А. Гескел) [6, с.168], коли дослідники прагнуть показати співвідношення бачення та мови, візуального та текстуального, здійснити переклад мови бачення на мову лінгвістичну; то як «мультидисциплінарно орієнтовану дослідницьку субдисципліну, яка займається аналізом аудіовізуальних уявлень в історичному контексті» (Д. Скотарчак) [7, с.118]. У сучасних візуальних студіях, за оцінкою британського дослідника Пітера Берка, виділяють чотири основні підходи: іконологічний, психоаналітичний, семіотичний (структуралістський), соціальний [6, с.230].

У шкільній практиці залучення візуалістики зумовлене двома істотними складовими, по-перше, інформативною, оскільки зображення може нести більше інформації, ніж текстовий наратив; по-друге, мнемонічною, коли складова запам'ятовування посилюється через створення асоціацій і атмосфери епохи. Крім того, візуальна документалістика будь-якого виду сприймається емоційно, а емпатична реакція завжди важлива для формування світогляду. Останнім часом все більшого поширення набуває уявлення про людину як про носія логіки емоцій, уподобань, вражень. І у зв'язку з цим звернення до візуальних джерел особливо важливе. Будь-який вербальний текст є раціоналізованим, натомість візуальне джерело звернено насамперед до емоційного сприйняття. В цьому основна цінність покликання до візуальних образів, які залучають до когнітивного процесу раціональне і емоціональне, більше того, протиставляти чуттєве та раціональне знання неправомірно. Не випадково німецький дослідник візуальних джерел Ервін Панофскі повсякчас підкреслював, що «властивістю реальності наділене лише те, що осягається у вигляді зорової уяви, ... яке за жодних обставин може бути раціональним» [8, р.123]. Такий підхід дозволяє інтерпретувати зорові образи не як ілюстрацію до письмового джерела, а як особливий вид тексту, що вимагає «розшифрування» в рамках того дискурсу, в якому він виник. Е. Панофскі виділив три рівні роботи з візуальними джерелами: I – доіконографічний опис («ідентифікація чистих форм», або – розпізнавання); II – іконографічний аналіз (визначення теми, ідеї, сюжету зображення,

розпізнавання символів); III – іконологічна інтерпретація (занурення у ширші кола контекстуальних питань, розуміння засадничих принципів доби, коли зображення створювалося). На переконання Е.Панофскі, візуальні об'єкти – це не просто ілюстрація, вони є своєрідним інструментом для конструювання, підкреслення і закріплення образу соціальної та інших відмінностей, які не є природними.

Англійська дослідниця Джиліан Роуз також наполягає, що всяке зображення варто сприймати серйозно. Вона закидає немистецтвознавцям зневажання сенсом зображення, що не є простим віддзеркаленням різних контекстів, насправді це є великим спрощенням – зводити їх лише до цього аспекту, адже зображення мають власний внутрішній зміст. По-друге, важливо пам'ятати, що візуальні об'єкти пов'язані з соціальними умовами та впливами, тож вони одночасно залежать від соціальних практик включення і виключення, а також самі сприяють створенню цих практик [9, р.167-174].

Головне завдання історика – контекстуалізація джерела (як візуального, так і вербального). Поза контекстом ми не зможемо його «прочитати». Слід також враховувати, що візуальний образ відкритий для різних інтерпретацій, які залежать від постановки питань та пізнавального інтересу та досвіду дослідника.

Візуальна історія рефлексує над минулим, але базується на матеріалі, який досі не використовувався зовсім або дуже рідко. Таким чином, вона має широкі перспективи попереду, тому що це має значення, візуальна сфера постійно зростає і з'являється все більше поколінь, які хочуть пам'ятати минуле, не тільки прочитавши, але й побачивши.

Як підсумок, візуальне джерелознавство виростає зі специфічних інтересів спільноти істориків. Візуальні студії сприяють встановленню та організації зв'язків між історією та різноманітною аудіовізуальною сферою. Видається також, що ці стосунки не тимчасові, а будуть зміцнюватися та поглиблюватися. Не може бути інакше, оскільки ми живемо в епоху аудіовізуальної культури і відмова від візуальних та аудіовізуальних носіїв інформації може приректи традиційні науки на анахронізм і, як наслідок, спричинити значне зниження інтересу до них.

Крім того, сьогодні неможливо займатися сучасною історією, ігноруючи візуальні та аудіовізуальні джерела. І, як виявилось, образи, які вони залишають після себе, можуть багато сказати про попередні епохи. Отже, перед візуальною історією є майбутнє.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Зонтаг С. Про фотографію / пер. з англ. П. Таращук. Київ : Основи, 2002. 189 с.

2. Коляструк О. Візуальні документи як особливі джерела історії повсякденності // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. 2008. Вип.14. С.259-264.
3. Молоткіна В., Хмельницька Л. Застосування візуальних джерел на уроках історії як засобу формування критичного мислення учнів // Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація. 2023. №18. С.227-252. URL: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-18-227-252>
4. Vision and Visuality / ed. H.Foster. Siattle.1988. 135 p.
5. Ковалевська О. Візуальні студії в системі сучасного соціогуманітарного знання // Проблемна історіографія. Київ : ІІУ НАН України, 2020. С.208-237.
6. Нові перспективи історіописання / за заг. ред. П. Берка. Київ : Ніка-Центр, 2004.
7. Dorota Skotarczak. Historia wizualna. Poznań, 2012.
8. Ervin Panofsky. Meaning of the Visual Arts. Papers in and on Art History. 1955.
9. Gillian Rose. Visual Methodologies And Introduction to the Interpretation of Visual Materials.London: Sage Publications, 2001.

Тетяна Мельничук, Олександра Прокопенко
ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ПРАКТИЧНЕ
ЗАСТОСУВАННЯ ПІД ЧАС ПРОХОДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ПРАКТИКИ У ЛІЦЕЇ

У статті висвітлено інноваційні педагогічні технології та практичне застосування їх під час проходження педагогічної практики. Особливу увагу зосереджено на сучасних ігрових технологіях, які допомагають навчальному процесу досягти поставленої мети.

Ключові слова: інноваційні педагогічні технології, урок історії, групове навчання, проектна діяльність, ігрове навчання, інформаційно-комунікаційні технології.

Tetyana Melnychuk, Oleksandra Prokopenko
INNOVATIVE PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES AND THEIR
PRACTICAL APPLICATION DURING TEACHING PRACTICE IN
LYCEUM

Abstract: The article highlights innovative pedagogical technologies and their practical application in history lessons.

Keywords: innovative pedagogical technologies, history lesson, group learning, project activity, game learning, information and communication technologies.

Сучасні освітні тенденції, окреслені в Концепції Нової української школи, акцентують увагу на необхідності активізації навчального процесу, підвищенні мотивації та пізнавальної активності учнів, формуванні ключових компетенцій, розвитку особистості. Сучасний світ ставить перед вчителями нові виклики. Інформаційний бум,